

NICOLETA STAN-ȚURCANU*

**DIMITRIE A. STURDZA
CĂTRE ALEXANDRU ȘI ELSA STURDZA**

Scrisorile trimise de Dimitrie A. Sturdza fiului și nurorii sale constituie o nouă sursă documentară bogată în informații. Descoperim date istorice și pitorești interesante, atât de la noi din țară, cât și din țara pe care o iubea foarte mult, și anume Italia – pe care o considera „grădina Europei”. De aceea, scrisorile referitoare la această țară abundă în informații și descrieri. Ele sunt ca o frescă a orașelor italiene din acea epocă.

Fiind pasionat de călătorii și de istorie, Dimitrie A. Sturdza obișnuia în timpul liber să viziteze mai multe locuri. În aceste scrisori, de pildă, a descris cu lux de informații vizitarea vulcanului Vezuviu. Totodată, aflăm amănunte importante din viața politică și socială a vremii. De altfel, mereu în corespondența personală a lui Dimitrie A. Sturdza găsim impresiile sale despre evenimentele politice, dar și trăirile sale sufletești, așa cum este cazul și în această corespondență.

Astfel, aflăm informații prețioase despre principesa Maria Mihailovna Gorceakova (născută Sturdza), adică fiica domnitorului Mihail Sturdza din a doua căsătorie cu Smaranda Vogoride, despre vila sa din Sorrento, despre regele Carol I, despre oamenii politici ai vremii etc.

Pentru a nu se pierde farmecul lor, am realizat transcrierea scrisorilor în forma originală. Scrisorile se păstrează la Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Manuscrise.

*
* *

I

Sorrento, Villa Siracusa
30 Iunie 1889

Iubiților mei,

M-am hotărât să scriu un mic diariu pentru amândoi, ca să nu repet același lucru.

Ceia ce am să vă spun mai înainte de toate este că trăesc într-o admirațiune continuă de ceia ce ochii mei văd. Golful de Neapole e tot ce poate cineva vede mai admirabil. De aci din Sorrento vedi mai înteu Ischia, ceva mai în stânga de funtul unde apune acum soarele, și de la Ischia să întinde golful, cu vreo două trei insule mai mici, de la Capo di Postippo, de unde încep vilele Napolului, într-un cerc imens, oraș lângă orașele, vii și grădini între dânsele, pe coline, pe șesuri, pe dealuri și pe munți, de forme

* Doctorand, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, București.

și înălțimi variate, până ce ajungi la Sorrento și mai departe la Massa, în fața căreia să rădică din mare în formă fantastică Capri. Sorrento e pe o înălțime, înconjurată de munți mari, plină de verdeața cea frumoasă a portocalilor, a lămâilor și a nucilor. Casele să ivesc pe ici pe colea din verdeața grădinilor. Villa Siracusa e cam în mijlocul Sorrentului, cu accese de grote grandioase și minunate din jos de la mare. Villa e minunată, grandios instalată, cu o grădină, în care te plimbi la umbra unei păduri de portocali și de lămâi. Ieri noaptea a ploat vreo două dieci de minute și de dimineață mirosul arborilor și a plantelor era ceva delicios. E cald, dar vântul ce bate de la mare ține o răcoareală continuă toată ziua. Villa e situată chiar pe stâncele ce să rădică din mare, încât de pe terasă vedi printre arbori și plante în jos marea, când lină, când agitată, invitând pe bieții muritori a să legăna pe dânsa. Odaia mea dă pe terasa despre munți, am o ușă, care servă și de fereastră, și de pe care merg pe terasă, în fața mea un oleandru imens în flori, și câțiva palmi precum rareori să văd în florăriile din țările mai reci. Peste grădină să rădică munții din împrejurimile Sorrentului.

Am în odaie tot ce trebuie pentru a fi comod instalat și a pute scrie și ceti. Rânduiala casei e foarte bună – la 9 oare ieau ceaiul cu Princesa și ne preumblăm ½ oră pe terasă – fiecare să duce și face ce vrea până la 11 oare – atunci ne scoborâm prin grote și prin drumuri prin stânci la mare pentru a lua baia – apă minunată, nici prea răce, nici prea caldă, cum e mai bună. Princesa înoată admirabil. Eu, om cuminte și cu potriveală mă țin în port, dar cu ajutorul primului marinar al yachtului „Romania” speriez să învăț iar a înota, măcar atât cât sciam la Göttingen. – Astăzi ieau a patra baie. Simțesc că mi-au făcut mult bine. Durerea de picior a dispărut. Tusă nu mai am de loc. Numai mâna tot mă doare, dar mai puțin. În tot cazul e o viață de odihnă și de linisce, care-mi face bine. După baie nu fac nimic până la dejun, care să iea între 12 și 1. Pe urmă vine preumblare, conversațiune în aer curat, și până la 4 oare libertate de lucru și chiar de dulce far niente. La 4 oare ne scoborâm la mare și intrăm în mare, și două oare navigăm la lungul și la largul nostru, în sus și în jos de Sorrento și admirăm natura cea frumoasă și bogată, ce să răsfață dinaintea noastră. La 7 oare prăndim, și după prănd ședem pe terase despre mare până la 10 oare, când toți să retrag pentru a se odihni.

Am câteva oare de lucru pe di, încât pot dice, că nu mănânc în zadar și că lucrez îndestul pentru a mulțumi și lui Dumnezeu de minunile ce mi-a dat să admirez.

În fața noastră însă să înalță maiestuos și fermecător tainicul munte, care vecinic suflă fum dintr-ânsul, și din care noaptea vedi rădicându-se din când în când flăcări, ca și cum ar vrea să se răsuflă, seau curgând pe lângă crater și mai în jos lava în râuri atât de mari, încât cu ochiana o vedi cum să mișcă. Mi să pare că de nicăieri muntele Vesuvului nu să vede mai frumos ca de aci, în forme line și regulate, contrastând foarte cu fantasticele linii ale insulei Capri.

Am ajuns aci Mercuri pe la 2 oare, cu yachtul, care ascepta la Neapole.

Mercuri a trecut cu instalarea casei. A mea era ușor de terminat.

Joi am mers în mare și am făcut o preumblare în barcă prin multele grote de sub stâncele Sorrentului, în care intră marea și care au aspect grandios, surprinzător și foarte frumos. Apa într-ânsele sunt smaraldul. Stâncăria care le formează e grandioasă. Adeseori și se pare că intri în infernul cântat de Dante. Multe din Dante le înțelegi, multe din tablourile lui Poussin seau ale lui Preller. Adeseori am credit că stâncăriile acestor picturi sunt invențiuni ale fantasiei lor. Acum am văzut realitatea.

Vineri am făcut cu Psa o vizită în Sorrento la Cavaliere Gargiulo și Dsa (căci în Italia toți sunt Cavaliere și Commandatore), am vedut micul muzeu archeologic din Sorrento (de puțină importanță), și am făcut o preumblare în trăsură până la Massa în fața Insulei Capri. Șoseaua care duce pe la picioarele munților, la 2–300 metri deasupra Mărei

și tot dealungul ei prin toate sinuositățile dealurilor și a mării e admirabilă. E o panoramă continuă variată care să desfășoare ochilor, cu vii și portocali și cu splendide ochiri.

Sâmbătă am făcut o preumblare cu yachtul dinaintea Sorrentului. Marea era cam agitată, dar era o răcoreală lină cum numai pe aci poți afla, și pe lângă dânsa vedutele cele frumoase, luminate de soare și colorate de focul lui.

Astăzi Duminecă preumblarea a fost mai mare. Am ieșit mai larg cu vânt bun și pot dice că am navigat într-un cerc de frumuseți, începând cu Ischia și finind cu Capri. Nici că să poate vede ceva mai încântător și pot dice că admir toate aceste frumuseți în condițiunile cele mai minunate, în linisce și cu mijloacele cele mai bune, căci ce poate fi mai minunat decât a admira aceste toate de pe o corabie comodă, sigură, largă și pe care o faci să meargă cum vrei – și iute și încet, și să stea locului, și să umble în dreapta și să se întoarcă în stânga – și aceasta numai cu cârma și cu pândeale. Yachtul P(rin)cesei e minunat, și când șede la cârmă Antonio, cu barba lui cea albă, și cu ochii lui cei vii, ești sigur, ca și cum însuși Poseidon te-ar fi luat sub protecția sa.

Princesa e o femeie sdravănă – să vede că e româncă, și cu toate că nu a vedut Romania din copilărie, are o mare afecțiune pentru țeară, și o mare aversiune pentru Rusia. În aceasta e de sigur mai sdravănă decât fratele ei Grigorie. Casa ș-o ține într-o regulă perfectă și seamănă foarte bine cu oamenii ei. Le dă mult de lucru, dar toate merg cu ticnă și rânduială. Villa Siracusa a aparținut Principelui de Syracuse, un frate al fostului Rege de Neapoli. P(rin)cesa a dat chiar astăzi un apartament mic în nisce case din fundul grădinei, spre stradele orașului, mai multor dame, care să țineau de suita aceluia Principe neapolitan. Dar villa era foarte părăsită, când a cumpărat-o Princesa de la marele bărbat de stat Vogoride. Ea a înfrumusețat-o foarte mult și de va urma astfel va deveni cea mai frumoasă locuință din Sorrento, ceia ce vrea să dică foarte mult. P(rin)cesa e o femeie de mult gust și scie aranja toate în mod foarte artistic. Însă și mijloacele de care dispune cineva în țerile aceste sunt mari. Dacă ai gust, scii ce vrei și ai și de unde, poți face toate câte sunt cu puțință omului.

De când am venit aci în toate dilele canonade cumplite în orășel, căci mai în fiecare di e serbătoare și fiecare serbătoare trebuie onorată cu canonadă. Am dat să-mi facă nisce strae de pânză, și când persistam să mi le aducă peste doue dile, croitorul mi-a dovedit, înșirând toate serbătorile care vineau una după alta, ca să fiu mulțumit, dacă le va găti în o săptămână. Astfel oamenii pare că trăesc mai aproape de Dumnedeu. La mare toată lumea scaldă toată dioa și băeții fac un vuet continuu și nesfârșit. Numai când vine noaptea, audi valurile mării rupându-se de stânci seau fugind pe nisipul cel negru.

Astăzi termin.

Timpul fiind cam nesigur, probabil nu ne vom duce mâni la Capri, ci vom merge mâni la Neapoli, pentru a ne înturna înapoi poimâni Marți.

De la Neapoli dar o nouă scrisoare.

Vă sărut pe amândoi dulce cum vă iubesc.

Al vostru,

D.

II

Sorrento

3/15 Iulie 1889

Diariu 2

Dicea un călător, că nici odată timpul nu să pare mai lung, decât când impresiunile noastre sunt mai numeroase și mai diferite. Nici odată nu am simțit acest adevăr

mai mult, de când mă aflu în Golful Neapolului. Sunt aci de trei săptămâni și pare că am trăit un an de zile, atâtea am vădut, atâtea am admirat. Și vederea lucrurilor frumoase, cere muncă, și încă muncă multă, căci căutăm să pricepem și să recepem ceia ce să presintă ochilor. Trebuie deci un mare obicei de recepere, de pricepere și de reproducere în scris, pentru ca dilnic să pui pe hârtie, tot ce s-a petrecut într-o di de călătorie bine umplută. E dar natural că stau îndărăt cu diariul meu. Mi-a fost imposibil să urmez cu scrisul ceia ce vedeam cu ochii. M-am înecat aproape în frumusețile și minunile de pe aici și mi-e greu să ies din valurile, care m-au cuprins. Dar am să fac sforțări, fie cât de mari, ca să gusti ca mine ai mei dilele petrecute aci.

Astăzi să vorbesc despre muntele misterios, despre Vesuv, căci el până la un punct oare care dominează Neapolul și împrejurimile lui. Ori unde se află cineva, ochii caută muntele, care nu a e ca semenii lui liniscit, ci lucrează continuu, când mai tare, când mai slab, dioa resuflând aburi, carii formează nouri, noaptea lăsând să vadă și celor mai depărtați de dânsul, că răsuflarea lui nu e șagă, ci e foc.

Napoli fără Vesuv! Aceasta nime în lume nu-și poate închipui. Și fiind astfel, cum să fii la Neapole, în împrejurimile Neapolului, fără să mergi să vizitezi Vesuvul. Lucrul însă nu e atât de ușor pe cât cineva își închipuiesce. Să te urci pe Vesuv e o afacere de stat, căci mai mult ori mai puțin, când nu l-ai vedut aici odată, te gândești că s-ar pute întâmpla să cadă în căldarea cea mare, care e în vârful lui. Și în această privire Vesuvul diferă de ceilalți munți, confrăți ai lui. De de departe, ce e drept, și el sfârșese cu un vârf, și încă cu un verf foarte frumos. Puțini munți în adevăr au o formă atât de regulată ca Vesuvul. El să înalță pe o basă foarte întinsă, de dincolo de Portici până dincolo de Torre Annunziata, încetșor până la 100 metri deasupra nivelului Mediteranei, care îi udă bazele și-l alimentează. De acolo să rădică iute conul în sus. Poate din nici o parte nu să vede Vesuvul atât de frumos în regulata lui construcțiune ca de la Sorrento, căci de aci e ascunsă Somma, care formează un fel de corolar al Vesuvului cam spre răsărit. Conul are ca la 500 metri înălțime. Mai mare e rivalul Vesuvului, Monte Sant Angelo, căci acesta rădică la 1 524 metri peste nivelul mării. Sant Angelo stă maiestuos și mândru chiar peste drum de Vesuv. Între dânsii stă Pompeii. Sant Angelo însă e neclintit, să roșese seau să înălbeșce de razele soarelui și *le tre pizzi* ale lui sunt adese în nouri – cu noi pământeni însă el nu vrea să vorbească pe când Vesuvul seamănă cu vorbăreții Neapolitani. Vecinic vârful lui e în mișcare și fumul ce asvârle să înalță sus, cam la a treia parte a înălțimei lui, și de acolo să întinde departe tare. Când bate vântul de la [...] trece peste insula Capri, și când bate de la Nord desmeardă pe San Angelo și-i lasă drept amintire și petre, ca s-ar mai îndulci.

Dar mă întreb pentru cine s-ar îndulci Sant-Angelo, în fața Vesuvului, căci muritorul, care să hotăresce a să urca sus și pe unul și pe altul, mai mari greutăți află pe muntele plin de mister.

Cea dintâia greutate ce o întâmpină cineva când are să se urce pe Vesuv este o greutate politică. Aceasta este aceia ce puțini călători își închipuiesc, dar așa e. Mă aflam la un amic, cunoscător al întregii localități, și el mă făcea atent la Sant Angelo. Să nu părăsesci localitatea fără să-i presinți respectele tale, căci le merită în toate privirile. E regele munților noștri, cu o panoramă admirabilă, îmi repetă amicul, pune-te la cale să te urci pe el și nu e ușor. Îi mulțumeam, însă îi comunicam, că a doa di am să mă urc pe Vesuv. Dar cum ai să faci aceasta, căci funicularele nu merg și în Iulie a să urca cineva pe Vesuv fără de funiculare e o întreprindere din cele mai grele? Aflasem la otel că funicularele umblă, dar amicul meu îmi dice foarte mă îndoiesc, fiind că atunci cum ar mai pute trăi deputații Neapolului și împrejurimi. De un an de zile funicularele trebuie să meargă, și nu merge, fiind că locuitorii de la Portici și Resina nu vor, muntele aparținându-le

din tată în fiu și neputând admite ca inglezii cu mașini de vapor îi suie pe călători în Sus, și ei să rămână jos fără câștig și în pierdere. El adaogă: deputații Neapolului Doamne feresce nu pot să admită, că funicularele să meargă, căci atunci nu vor mai fi aleși. De aceia și inventează la dece dile că funicularele e periculos, și de un an de dile el e tot esaminat pe toate foile, și cu toate că e bun, tot e încă ceva care nu e bun la el. Avea dreptate amicul, după cum singur m-am convins.

Eu însă, decis cum eram, m-am pus la cale la Otel Vesuvio ca să mă urc pe munte și dimineața la 3 ½ eram într-un *vetturino* cu un conducător sdraven, adecă cu autoritate. Autoritatea unui conducător la Vesuv e mare lucru, însă ea esistă numai de nume. Astfel vorbesc cărțile de călătorie și stăpânii Otelului. Odată pe mâna gigantilor carii manipulează conul, craterul și pe bietul călător. Autoritatea conducătorului e nulă, căci lucrul merge pe despoiere. Am pățit-o și eu cum au pățit-o mulți înaintea mea și cum o vor mai păți-o mulți după mine. Cine să suie Vesuvul plătesce gloabă mare. Și să și cuvine, dacă vrea să facă lucrul cu huzur, cu plăcere și încă cu coadă, cum l-am făcut eu.

Așa dar pornim în trăsură la 3 ½. Era așa de frig, încât bucuros aș fi pus pe mine o manta, dacă nu aș fi lăsat-o la Otel. Tot Golful zăcea în tăcerea nopții. Numai eu treceam repede cu cei doi cășori pe stradele pavate cu lepedi mari ale Neapolului, și ale târgușoarelor care să întind pe malul mării până la picioarele Vesuvului – San Giovanni a Teducci, Portici, Resina. La Portici să făcu dioa. Pe golf era negură, dar vârful Vesuvului era limpede. Numai din timp în timp îl puteam însă ochi, împedecat de casele seu didurile cele nalte din dreapta seu din stânga stradelor celor strânte.

În fine ieșim din Resina și ne îndrumăm pe calea care duce la Obernatorium.

Deja la Portici și pe urmă la Resina, conducătorul cel cu autoritate schimbă nisce semne cu un om sdravăn, cu figura decisă, care iute dispăru din calea noastră.

Șoseaua care duce până la funiculare, e foarte largă și bună. Dar privirea de pe dânsa, în dreapta și în stânga, în sus și în jos, e foarte minunată. Dece ochi de ai avea, doue dieci cu toții te-ai uita, și încă tot nu te-ai sătura. Trecem mai întâi prin grădini de pomi roditori, adecă de smochini și de nuci, de lămâi și de portocali, de persici și de caise – trecem prin acele vii care produc vestitul Lacrima Christi, din care am sorbit și eu și pe Vesuv, și pe Sant Angelo, și Monte Solaro la Capri, în sănătatea și tinerețea vecinică a lor. Vin bun ca pentru biserici, cu gust alb și delicios, ieșit din coastele de foc ale muntelui îmblândite de mâna omenească numai după secole multe de cultură și de muncă. Mai sus dai de păduri de castani, cu frunza mare și răzătoare, cu aspectul deschis și amabil. Mai sus începe a te lua groaza, căci vegetațiunea încetează, nu că sunt stânci netede, care tot adăpostesc plante, ci din cauza unor câmpii întinse desolate. Când dai întâi de lavă, și să pare că dai de ocoalele de vite ale Titanilor și de arăturile lor. Rămâi uimit cum să poate atâta târlă de colosală și brazde așa de uriașe rostogolite. Și colorul lavă dă acestor câmpii acest aspect. Cum s-au făcut câmpurile aceste de desolațiune, nici nu-ți poți închipui, cu toate că conducătorul și harta îți spun, că pe aci [...] lava din 1822, pe dincolo cea din 1858, mai departe cea din 1872, care a destrus trei sate în vale – S. Domenico, S. Sebastiano și Massa di Somma – ale cărora locuitori de abia au avut timpul să ieasă din casele lor și să le abandoneze focului, care curgea ca un pârâu de munte, iute și fioros. Pe unde a trecut lava e pustiu. Ce să crească când a trecut torentul de foc de trei, patru și adese ori de dece metri înălțime? Pe câmpul din 1822 de abia cresce câte o plantă pe ici pe colea, unde vântul seu soarele poate și ploaia au pulverizat ceva lavă și a format pământ, unde sămânța încolțită putea să prindă rădăcină.

Ajungând la lave, am priceput semnele conducătorului cu autoritate, căci de odată ieșiră trei desmățați, cu figuri espressive. Îmi făcură gesturi care esprimeau, că ei sunt stăpânii mei de acum înainte și că simțesc bucurie de a mă vedea, pentru a mă despuia

după cum mă convinsesem mai în urmă. Ei sburară în sus înaintea trăsuri. Ajunsei la Observatoriu, unde mai mulți învățați observă Vesuvul di și noapte cu instrumente de tot felul. Diceam în mine: Vestalele moderne, numai cât nu au osteneala de a întreține focul, căci acesta e afară din voia lor, ci-l măsoară și-l înscriu. Am trecut pe lângă dânsul, era 8 oare și numai de la 9 încolo îl poți vizita. În 20 minute eram la funiculară, după ce nu departe de observatoriu trecusem pe la o barieră, unde să plătesc voia de a trece cu trăsura și oamenii pe șoseaua făcută de funiculară pe lăvele din 175, negre roșietice, formând pe fața despre mare conul. Ajungem la instalațiunea funiculară, menit a sui pe călători numai pe partea cea mai grea, mai dreaptă și mai nisipoasă a vârfului. De la finele funicularului tot mai ai de mers până la crater vreo 15 minute.

[...] limba napolitană, pe care e imposibil să te descurci, atâta audi o mulțime nemăsurată de A, ceia ce face că toți napolitanii vorbesc distinct și limpede. Când atâta calul seau asinul, el nu dice alta decât a! a! a! și cu cât îndemnă mai cu vociune, cu atâta îl strigă și-l ascutesce mai tare. Nimic mai nostim însă, decât când de departe unii strigă altora ceva, căci vocalele și intonațiunea sunt din cele mai energice. Dintre ceilalți doi conducători, unul era destinat să mă împingă la spate, celălalt să mă tragă cu frânghie în sus. Ajutând astfel urcarea din toate părțile. Mai înteu refusaiu acest serviciu nedemn de un picior cu oarecare pretențiuni ca al meu. Dar tempo urcării era așa de de iute și suișul atât de repede, încât diseiu: De vreme ce-i plătesc, să mă dau după obiceiul pământului. Țștia și erau FraDiavolii, pentru ca să intre în toate drepturile lor. Căci de aci îndoiră iuțeală, și când le spuneam „state” ca să-mi reieau puțin resuflarea, căci eram plin de suflet, cum să spune în limbajul nostru espresiv, de odată mă simtu apucat de picioare în sus, și urcat pe amândouă mâinile lor ținute întinse de la un umăr la altul. Atât timp aveam să-mi pun mâinile pe capetele stăpânilor mei, căci aceștia să repeziră pe munte să fugă, ca și cum ar vrea în triumf să mă ducă în sus spre a mă sacrifica lui Pluto. Dar și pe dânsii muntele îi umplu de suflet și trebuiră să se odihnească. Mă puseră jos și traseră un hohot de mirarea mea, dicând: [...] *signore, benissimo, siate contento?* Respunsem, *molto contento!* și ei traseră din nou cu hohot [...] și mă luară iarăși în triumf, până ce mă depuseră în mijlocul unui fum, care mă înăduși. *Questo e il cratero!*

Și astfel mă urcau pe Vesuv. E de înțeles ajutorul ce să dă visitorului, căci partea superioară a conului e făcut de lavă nisipoasă, în care te înfundi până peste glezne și faci trei pași înainte și doi îndărăt. Pentru mine Fradiavolii erau cu atât mai necesari, cu cât aveam să mai merg pe jos până la Pompeii, cale de 4 ½ oare, drum nu prea ușor, ci greoiu.

Dar pe vârf odată ajuns, treci prin fumuri ca și cum ai trebui să fii curățit de păcate, ca să ajungi la crater și să nu fii înghițit de dânsul. Coastele craterului sunt incandescente și peste tot locul iese fum, căci peste tot să află mai multă ori mai puțină lavă, mai caldă seau mai răcită. În fine ajungi la marginea căldărei! Ce aspect înfricoșat și adevărat fioros!

Craterul e cam de o adâncime de două sute metri, e rotund, despre răsărit stâncos, cu toate celelalte părți năsipos, adecă cu multe scări de lave. Gura din fund e spre stânci.

Te uiți spre ea și vedi foc și scântee învărtindu-se furios. Audi cum muntele în pântecelul lui vuesce în mod cumplit. Pământul, adecă lava, pe care stai să cutremură, ca și cum ar trebui să crape în toate părțile. Simtessi că în jos e gol și că nu stai, ca de obicei, pe teren solid. De odată tunete cumplite, și izbucnesce focul în sus cu aburi, pe care soarele îl îngălbenește în sus, dar carii în jos sunt arzii și negri, și când te uiți în sus vedi o ploaie de petre incadenscente, asvârlite la o nălțime peste crater poate de 300 metri, de nu mai mult. Un joc de apă, dar în loc de apă rece, petre roșii și fum și abur. Iar muntele

tremură, și vuesce, și isbucnesce continuu cu vuetе cumplite gemetele sale. În partea vântului nici nu poți merge, căci te-ar omorî petrele care pică în jos, dar și în celelalte părți de abia răsufli. Aburii au un miros propriu care te persecută dile întregi.

De când am venit în Golful de Napoli, Vesuvul lucrează mai tare, cum dic oamenii pe aci. Chiar în astă seară l-am vădut isbucnind sus scânteiele sale și nu în clipeli numai, ci timp poate de o minută și mai mult, și în des repețile ori una după alta.

A vedi aceste isbucniri de pe marginile craterului și chiar atât de mult pe cât poate cineva să intre într-ânsul, e lucrul cel mai fioros ce să poate vedea, și un spectacol grandios sub toate punctele de privire.

Bene? Signore? Il vulcano e terribile. Și Fradiavolii mei să asvârl de gândesci că au să intre în fundul iadului, pentru a pune mâna pe o bucată de lavă în momentul când ea pică. „Una lira”, „una lira”, strigă fiecare, ca să puie în lavă moneta. Dar e greu de a da de bucăți care nu să strică la o apăsare mai tare, și atunci să pun Fradiavolii și înjură craterul cerându-i să le asvârle bucăți bune, căci și aceste fac parte din speculă. Și ducerea în triumf, și moneta din lavă trebuie plătită, însă *secretissimo*, nu cumva să afle omul cel cu autoritate. Cum să nu le dai bieților oameni, mai ales când te gândesci, că te pot umfla, nu spre a te trânti cum mi-au dis-o „in inferno con le diavoli”, ci ca să te frigă la căldură. Pe urmă dai și bucuros, când vedi un lucru atât de extraordinar și de grandios.

Șăduim pe Vesuv în admirație o oară și jumătate. Mă depărtam de acest spectacol grandios numai când vântul începu a bate spre noi, și ploaia de petre incandescente a se îndesi spre noi. Când picau petroaele în crater, era roș ca focul în gură de cuptor. Mă depărtam cu dificultate, căci nu cred că voiui mai vedi așa spectacol grandios.

Rămăsesem cu un conducător, cu cel bătrân, care și el mă dejmui la Pompeii cum să cade, și aceasta pentru că m-a condus la pârâul de lavă, care merge în jos în sus de Boscoreale.

Scoborâșul merge mai ușor însă cu luare aminte trebuie cineva să pășească, mai ales că ciubotele să umplu de petrecele de lavă, căci între de o șchioapă bună într-una.

Ne abătuserăm din cale, ca să vedem lava curgând. Trecuserăm peste câmpuri de lavă recentă, frânghierie a uriașilor, având acest aspect. Ce căldură și aci, ca și în crater. Pârâul de lavă curge, acoperit pe el cu scoriile de care nu te poți atinge. Dîoa scoriile sunt negre, dar noaptea și ele scânteiază. Și umblă acest pârâu de foc făcând un omăt sinistru din frecătura scoriilor, în lățime de cinci, alocuri și de diece metri. Iesă fum și dintr-ânsul și să vede cum aerul e încăldit, căci tremură.

Adese, scoborându-ne, îți întorci privirea în sus și vedi fumul cel gros ieșind din fundul muntelui. Te uiți la câmpul fără viață pe care te scobori. Iar jos vedi grădini și ape și verdeață, pline de viață și de vioiciune. Astfel sufletul să bucură și să întăresce la aceste contraste. Când am ajuns la înțea verdeață, am dat de doi alți călători carii făceau ascensiunea Vesuvului de la Pompei.

E impunătoare înțea verdeață, plante mai vioaie, care-și înfig rădăcinile în lavă. Mai jos vii cu Lacrima Christi.

Și scoborâșul e greu, căci merge drept, dintâiu în năsipuri de lavă, pe urmă pe drumuri de lepedi, care te aduc în fine la Borsocale, sătișor pe coastele muntelui. Dacă ai trecut satul din pe șosea și de vrei să ieai de-a curmezișul, mergi pe lângă ogoare minunate și bogate până ce dai de Pompei. La 2 oare intrăm în Otel Diomud, de 10 ore și pare că luasem o baie.

M-am odihnit și am [...].

Vă sărut din inimă pe amândoi

D.

III

Sorrento
18 Iulie 1889

Diariu 3

Nu am nevoie să ies din grădina Vilei Syracuse pentru a admira natura cea frumoasă, care mă înconjură aci, și de care mă bucur în fiecare zi. Sorrento e peninsula sudică a golfului de Napoli și să termină cu Insula Capri, precum la Nord golful încheie cu Muntele Procida și insula Ischia. Această peninsulă e formată de Muntele San Angelo spre răsărit, care-și trimite un picior spre Nord. Muntele Cappanica, care să așează între Castellamare și peninsula, și alt picior spre Sud, Muntele Frecalli, care formează Capul Soltite în golful Salernului, și să lovesce cu Muntele Amărăta și Muntele Albino, carii într-un semicerc închid Valea Framonti, unde sunt aședate Amalfi, Atrani Minori, Maiori și toate acele minunate localități dintre Capo di Conca și Capo d' Orso. Spre Apus Muntele Sant Angelo trimite un picior lung și accidentat, care spre Sud pică drept în mare în stânci mărețe spre Poritano și Praiano și până la Punte della Campanella, care stă în preajma insulei Capri. Acest picior formează multe văi frumoase care toate să deschid spre Nord, și dau localităților aședate în de o răcoreală deosebită, chiar în dilele cele mai călduroase. Mai înteu e Vico cu toate miclele sate care să suie în sus până la Doganaro și Capodimonte, de unde te scobori ca pe scări și chiar pe scări la Porituno, bucurându-te de o vedetă extraordinară spre Golfurile amândouă de Neapoli și de Salerno. Capodimonte e o șosea, spre răsărit cu Sant Angelo spre Apus cu Monte Comune, care separă Vico de amfiteatrul Sorrentului. Acesta începe de la Punta di Scutolo să suie până la M. Comune, trece prin Colline del Piano, care formează două vârfuri frumoase, la Vico Albano și la Piccolo San Angelo, înălțindu-se tot mai sus până la Santa Agata și Desorto, pentru a forma aci masivul teritoriului de la Massa, care să sfârșesc cu Muntele San Costanzo, a căruia vârf este Punta di Capanella cu farul. Într-un semicerc, formând un mic golf între Capo de Sorrento și Punto di Scutolo sunt aședate trei târgușoare – Piano, Sant Angelo, Sorrento. Villa Syracuse e în San Angelo. Sorrento e orașelul cel mai mare, care dominează pe celelalte două. Dar trustrele trăiesc viața lor proprie, cu primăriile lor, cu cheltuiile lor, cu biserica lor, cu luminațiile lor, și chiar făcându-și procese unul altuia. Iluminațiile fac aci parte dimpreună cu focurile de artificii de viața de toate dilele. Dumineca și numeroasele serbători să încep cu procesiuni și să sfârșesc cu iluminații și artificii. Banii să strâng la beserici de *abbate* de la toți locuitorii, și astfel cred toți că să întreține zelul religiei. De când cu serbarea lui Giordano Bruno la Roma s-a rânduit de papalini serbări beserico-lumesci cât de dese. Sunt și maestri italienii în aceste și e în adevăr surprinzător cum cu puțin fac lucruri frumoase. Artificii și procesiuni însă fără muzică nu merg. Astfel serbătorile sunt un ce foarte interesant și plăcut vederei. Villa Syracuse este în mijlocul chiar a orașelului Sant Angelo.

Tot Sorrentul este clădit pe înălțimi de stânci, cam de 60 și 70 metri rădicate deasupra mării. Tot Sorrentul de la un capăt la altul sunt numai grădini. Și ce grădini! Acea a Vilei unde locuiesc e una din cele mai frumoase, dar mai deunădi am fost la Conte Coreali și am rămas uimit de arborii cei frumoși din imensa lui grădină. Dinaintea vilei să întinde o terasă, care trece de la villa înainte și să sfârșește cu o colonadă înaltă. Teresa e pavată ca de obicei aci casele, cu faianță. De acolo pe terasă mă preambul seara și dimineața. Dinaintea mea mă uit și văd adese Neapolul peste mare, ca și cum ar fi pe palmă, cu Castel del Oro jos, cu San Elmo sus, în dreapta Porilipul cu înălțimea Camaldoli și golful de Pozzuoli care să termină cu Capo Miseno, Monte di

Procida, și să urmează cu insula Procida și cu Ischia. Iar în stânga stă Vesuvul, cu fum lung dioa, cu foc pe el noaptea, măreț, fioros și plăcut totodată. E minunat cum să rădică din apa mării în linii egal crescânde de o parte și de alta până la înălțimea observatorului. De aci conul vulcanului să separe de munte, și e împrejurat de așa numitul Monte di Somma, care e ca un guler separat într-un semicerc împrejurul conului. Cu Torre Anunziato și sfârșește șederea, căci Monte Comuvre cu Punta di Scatolo să înaintează și ne desparte de Vico și de Castella mare. Pentru a vedea aceste două localități, ca și Capri trebuie să ieși pe mare înainte, ca să dominezi P. di Scutolo și Capo di Sorrento. Scutolo pică în stâncă măreață și solidă în mare, și pe coastele lui duce șoseaua de la Vico la Piano, cu o vedere încântătoare asupra Sorrentului și a întregului Golf. Dincolo de villa Syracusea în stânga să înalță Agata și Desartul cu înălțimile Massei, pline de păduri de măslini și de portocali și de lămâi. Sorrentul să vede cu Otelurile lui cele mari, cu un mic port, și cu corăbiile mari și mici, care din timp în timp stau acolo, seau pentru a încărca portocale, care aci sunt de o [...] extraordinară, seau pentru a duce călătorii la Napoli și la Capri, seau pentru a preumbla pe [...] și ai legăna pe valurile mării.

Ce vedere încântătoare de pe terasă – dimineața când marea e ca o oglindă, peste di când vântul o agită, seau seara la apusul soarelui, și noaptea pe lună, când ea apare din dosul dealurilor de la Poritano. Nu e o di care seamănă cu alteia. Vede ochiul Ischia și Neapoli ca nisce fantasme, de abia apărând la orizont cu un colorit de o delicateță rară, iar Vesuvul mai închis adese are la picioarele lui vaporuri, seau aceste în nouri îl tae prin mijloc, seau îi acopere vârful cu o căciulă. Când să presintă serios, când amabil, revărsat de lumina soarelui de amiadădi. Atunci stâncele dintre Vreo și Piano sunt albe și reiesă în tonuri vioaie din marea cea verde ca smaraldul care să agită la picioarele lor. Iar când apare soarele și toată coasta nordică e ca înăurită, și soarele să joacă într-o lungă coloană de valuri de un color auriu dar, și lumina dilei dispere ca un glob în mare, până ce să vedi numai un punct luminat și în urmă nimic. Stai uimit și te întrebi, trăesci pe pământ seau nu. Ce frumuseți a dat Dumnezeu omului! Și cum el e nemulțumitor, reu cu Dumnezeu, reu cu semenii sei, desfigurându-se pe sine, slujind adese natura, pizmuind pe ceilalți și făcându-le tot reul putincios! El care ar trebui să fie totdeauna coroana creațiunei, devine ce mai urât și mai josnic în ea.

De pe terasă mă întorc spre dealuri, și pășesc înteu într-un salon format de o esplanadă de arbori seculari. E un stejar ce trebuie să-l înconjure trei oameni și a căruia maiestuoare crengi umbre balconul catului înteu a vilei. Măslini bătrâni, un platan superb, grupuri de plante esotice cu palmi de tot felul, o musa cu frunze mari și lungi, stau la fiecare pas. Printre acești arbori și plante mă plimbu des, uitându-mă când la ele, când la mare, când la *tre pizzi di* Sanct Angelo, care să înalță peste pinii cei mari și subțiri ai Otelului Curcumella. De acolo mă înfund în pădurea de portocali și de lămâi, din care pe ici pe colea iesă nuci gigantici. La umbră de portocali și de lămâi, a cărora frunde dau aerului un miros balsamic, cu fructe îngălbenite, cu altele verdi, cu sutele pe dânșii. Jos printre arbori trandafiri și flori felurite. La o casă mai mică din grădină, destinată pentru oaspeți, cresc doi iasmini, carii tocmai acum sunt în floare și să suie până sus pe ȕid, iar via formează ghirlande ce trec sus peste capetele noastre de ceia parte de calea, pe care intră trăsurile. Oleandri roși și albi încărcăți de flori, mai numeroase decât frundele, și nalți de întrec ferestrele de sus ale vilei, dau o vioiciune extraordinară acestei frumoase grădini. Poți să te plimbi în ea, și să te iei pe gânduri, căci lin e aerul ce te înconjură și depărtează ori și ce gânduri rele și nepriincioase. Dar inima omului, grea de furtuni, trece peste toate și să gândește la viitor. Atunci audi un șuerat de doue ori, și iute-ți îndreptedi pașii spre mare, spre terasă, de unde să îndreaptă drumul spre mare,

tăiat în zig-zaguri în stâncă până ce ajungi în grotele cele minunate și răcoroase, care te conduc drept la mare. Aci te asceaptă Michele cu barca. Sai întrânsa și cu două lopeți iute și cu măiestrie purtate ajungi într-o clipeală vasul România. Te sui pe ea, Antonio cârmăciul cel bătrân și espert, care vede vântul de departe și cunoaște de-a fi-a-părului toate nazurile golfului de Napoli te salută, marinarii pun mâna pe pânză, ancora să rădică de mâni viguroase, pânzile să întind, vasul să pleacă pe o parte de ajunge marginea de apă și de adese când valurile sunt mai agitate apa te stropesce răcorindu-te, și iute ca fulgerul tai valurile suindu-te și scoborându-te, legănat când în sus când în jos, de te cuprinde somnul și visurile cele mai dulci. Atunci adese mi-am închipuit că sunt seau Uliș seau unul din tovarășii lui, navigând în apele aceste frumoase, căci întrâ-nsele au avut bietul om a să lupta cu tot felul de greutăți și a le vânturilor, și ale valurilor, și ale inimii.

Când ieși însă la larg și ochii dau de Capri, resuflarea-ți stă și te întrebi „Ce ved? O arătare? O realitate? Ce minune!” Vederea îți rămâne vecinic întipărită, mai ales într-o di caldă și luminoasă, care apropie locurile cele mai depărtate unele de altele. Atunci mulțumesci lui Dumnezeu că a dat lumii astfel de locuri încântătoare și răpitoare, căci oricum să fie mulți muritori să îmbunătățesc la vederea lor, și te bucuri când scii că ești unul din acei, asupra cărora nu zadarnic s-au arătat natura în toată bogăția și splendoarea ei.

Astfel e villa Syracusa și localitatea în care ea să află, pământ care aparține Soarelui și e luminat de dânsul.

Nu e nimic mai delicios decât pe la trei oare, departe în mare, încunjurat de-a roata de toate frumusețile golfului, să vie Antonino, marinarul cel tânăr și vânjos, și să-ți dea o portocală de cele cât doi pumni, și să-i sorbi și mirosul și pe dânsa însăși. Pare că reînviedi și te bucuri îndoit de căldura cea temperată de mare și de grandiosul vederei.

Vă sărută pe amândoi

Al vostru iubitor

D.

IV

Bucuresci
12/24 Aprilie 1898

Iubiților mei copii,

Bucuria și fericirea ce am resimțit cu toții în dilele de serbătoare, care s-au strecurat atât de iute, nu s-au despărțit de noi, ci a rămas ca un câștig al vieții, căci vă scim pe voi încununați cu fericire adevărată, care să vă rămână nedespărțită în tot cursul vieții, firul puternic care vă ție sus ori ce s-ar întâmpla. Aceasta și este puterea căsătoriei – că mărește fericirea – împuținează durerea – și întăresce spre cele bune. – Pentru voi și pentru noi dilele de serbătoare nu vor rămânea un vis – căci pe voi acele dile vă vor urmări neconținut – iar noi, carii suntem mai apropiați de pragul cel mare, nu ne despărțim de fericirea voastră, care ne luminează și nouă dilele. Să vă găsească scrisoarea aceasta sănătoși și vioși în locuința voastră, fiecare îndeplinindu-și datoria sa și contribuind astfel la fericirea celuilalt, și la întărirea căsniciei dobândite. Asceptăm însă cu vie nerăbdare primele voastre scrisori și pe urmă o regularitate în corespondență, ca să fim și noi bucuroși de fericirea voastră. Aci urmăim viața obicinuită cu timp rece și vânturi puternice. Cei obosiți de muncă ș-au mai venit în fire. De la Abbazzia și de la Nizza sciri bune. De la Dahn am căpătat o telegramă al căreia conținut vi l-am comunicat la

Viena la Grand Hotel. Sper că va fi ajuns în mâinile voastre. De altfel, toți sunt sănătoși și bine.

Astăzi dejunez la doăsprediece la părinții Elsei, seara prândează la bunica voastră, iar scrisoarea aceasta o voi închide după dejun, ca să pot să vă spun că toți sunt cu voce bună.

Vineri am fost cu Kalinderu la Măgurele și m-am răcorit în parcul cel frumos, care astăzi a ieșit din sălbătăcia în care-l primise Academia. Institutul de la Măgurele să formează cu încetul spre a deveni un centru cultural, care să-și exercite influența binefăcătoare în părțile inferioare ale societății românești. Curățătorie, muncă, sănătate, mulțumire află în acest locaș, iar creatorul și donatorul Kalinderu e fericit când privește la opera sa și eu m-am bucurat de ce vedeam și de mulțumirea sa.

Toți ai Elsei sunt bine și așteaptă și ei cu nerăbdare scrisori.

Vă sărutăm din toată inima

Al vostru părinte iubitor

D.

V

Constanța
5/17 Iulie 1898

Iubiților mei copii,

Suntem aci, mama și cu mine, de Mercuri. Festivitatea botezului „Regelui Carol I” și a „Principesei Maria” a fost foarte frumoasă. Regele și Brătianu au rostit două cuvântări minunate. Timpul spre seară însă s-a întors spre ploaie și festivitatea cu intrarea nopții a avut suferi. Prândeul a trebuit schimbat, de pe bord și la aer liber, în sala de mâncare, de sus și de jos, de altfel încăpătoare ale lui Carol, vapor important – 110 metri lungime. Osteneala însă a fost sdravenă de tot și mă temeam de consecințe pentru mama. Joi Regele cu suita și oaspeții au pornit înapoi, iar noi doi am rămas aci ca să ne odihnim și bine am făcut, căci ne-a priit, cu toate că eu nu am ședut locului. Ieri a fost furtună mare pe mare. Dar alaltăieri am ieșit în mare cu întrușitorul Elisaveta pe o mare pe jumătate liniscită. Am fost în mare cinci oare și s-a tras la țintă cu tunurile cele mari de 15, cu tunuri mai mici și cu mitraliere la 1 000 metri. Tirul a fost bun, direcția totdeauna a fost mănținută, tragerea câteodată trecând peste țintă, altă dată lovind mai dincoace, dar cele mai de multe ori atingându-o. Joi, înainte de pornirea Regelui, s-a lansat o torpilă, nu cu prea bun succes. Vedi că nu mă las de militărie, și mă interesez și de marină. Eu cred că e o datorie, căci interesul ce-l purtăm noi civilii e ori cum o încurajare.

Astăzi Duminecă timpul e minunat de frumos. Marea s-a liniscit. Căldura a revenit. Eu mă pornesc la 3 oare spre București. Luni și Marți voi fi în Sinaia, unde sunt o mulțime de lucruri de pus la cale. Marți seara sunt înapoi în București, unde vom rămânea până la finele săptămânii. Duminecă dim. merg la Sinaia și seara ne pornim spre Petersburg (12/24).

Dacă toate vor merge bine, ne întorcem pe la Moscova și Kiev. Vom șede la primul oraș trei, în al doilea două zile. Aci vom vedea ceva, căci la Petersburg vom fi al festivităților. Ce va fi acolo interesant, este desvălirea puterii unui mare imperiu.

Cu toate ostenețele în adevăr foarte mari, în care am intrat îndată ce am revenit de la Karlsbad – Principele Bulgariei, Podbiesky, Constanța; – binele ce cura mi-a făcut rămân constant și tot m-am ales cu rezultate bune pentru sănătate.

Acum iarăși sunteți peste două trei zile la un loc și aceasta mă bucură mult. Sperez amândoi sănătoși și voioși. Tu cu o experiență mai mult și o călătorie adaos. Elsa cu o întărire la aer de mare.

Beldiman are să vă aducă o cutie cu mai multe sticle romane, din proveniența Constanței, un vârf de lance și un alt mic obiect de bronz antic. Să cuvine că din Colonia lui Traian să aveți ceva din acele timpuri pe etajerele voastre. Vă fac atenți, că toate obiectele sunt intacte și că este pentru un vas de sticlă și o tavă de sticlă foarte frumoasă, lucru îndestul de rar.

Am primit scrisoarea „meines Tachterchen” pentru carii mulțumesc de multe ori și să o sărut dulce. Ca să nu rămân supărat te sărut și pe tine dulce.

Al teu părinte iubitor

D.

VI

Castel Peleş
12/24 Iulie 1898

Iubiților mei,

Mâni dimineată – [*geht es los*] – cum zice Germanul. Timpul e frumos și răcoros. Găteală sdravenă din toate părțile. Mama e la Constanța – unde a hotărât să șadă la mare și scirile ce am primit sunt bune. Plec dar liniscit. – Aci sunt de ieri dimineată. O duc într-o cetanie, într-o scrisoare, și într-o muzică. Ieri însă când sunase înțele note din aria cea mare a lui Agamenon din *Ifigenia în Aulida* de Gluck, am fost redescseptat și chemat la serviciu și am rămas numai în ureche cu accentele admirabile de la începutul cântărei. De altfel sunt sănătos cu toate sbuciumăturile sdravene în care am intrat îndată după cura de la Karlsbad. Mă bucur că vă sciu iarăși la un loc, cu toate că serviciul la artilerie va produce o nouă încercare pentru Elsa în viața ei militărească. – Telge are să vie la Petersburg și poți să-i dai lui scrisori dacă nu să va porni înainte de sosirea acestei cărți.

Vă sărut pe amândoi din inimă și din suflet. Al teu părinte iubitor

D.

VII

Constanța
8/20 Septemvrie 1898

Iubiților mei,

Am fost cam rar cu scrisul, căci am intrat în jug mai greu, întrerupt prin mici excursiuni, care și ele m-au absorbit cu desăvârșire. După ce s-a pornit Regele la Ragaz și am mai rămas în Bucuresci câteva zile, am venit aci cu timpul împărțit între port, mamaia și lucrări speciale ce trebuiau să termin. Pe urmă m-am dus să văd pe Principe la Sinaia, am mai vizitat Bucurescii și iarăși am revenit aci pentru a vizita săpăturile de la Axiopoliu lângă pod. Am fost iarăși în Capitală și am venit pe trei zile, ca să văd pe mama și să merg la Adamclisi adică la Tropaeum Traiani cu Tocilescu și Schuhand. În astă seară mă reîntorc să-mi ieau iarăși stăpânirea în mâni, ca alții să nu mă scoată din ea. Așa dar am tot schimbat precum vezi utile dulci, lucrând și nelucrând însă nesciind. Această scrisoare e menită să vă afle pe amândoi la un loc, făcând pe Elsa să uite singurătatea celor trei săptămâni. Am primit scrisoarea Elsei și-i mulțumesc. Îmi pare bine că

obiectul Rusesc a plăcut. Acum mâni înțea mea ocupațiune are să fie, trimiterea tinerilor militari la Berlin. Pe urmă vine terminarea unor reparațiuni la casă. Mama e bine și eu iarăși merg bine, cu toate că mă resimt de durerile podagrice la genunchi. Intru însă în iarnă în mai bune condițiuni decât în anul trecut. Ascept de la Alecu notiții despre mersul său cu încheierea întregului ciclu academic. Vă sărut din inimă pe amândoi din parte-mi și din partea mamei și rămân ca totdeauna al vostru părinte iubitor

D.

VIII

București

25 Iulie/7 August 1906. Marți

Scumpilor mei copii,

Vă urmăresc pas cu pas în excursiunile voastre alpestre, și văd cu mare plăcere și satisfacțiune că alegerea voastră este perfectă din toate punctele de vedere. Pe Rosengarten l-ați admirat din toate părțile și ați fost și în vestita vale Vajolet, care trebuie să fie o minunăție după fotografiile ce am văzut în anul trecut la Basel. De la KarerSee prin Fadaja Pass la Cortina trebuie să fie un drum feeric. Îmi pare bine că-l faceți amândoi. Însă numai Elsa să nu se prea ostenească.

Eu cred că în fine pornesc mâni dimineață foarte ostenit, și de aceea am hotărât să nu merg de-a dreptul la K., ci să vin pe câteva zile la voi în munți. Sperez Duminecă peste zi să sosesc în Toblach și de acolo să vin la Cortina unde probabil veți avea cuartierul general. Până ce voi veni veți studia ce putem să facem în 3 zile – 13, 14, 15. Să știți că din Viena vă telegrafiez la Cortina.

Ceia ce mă îngrijește, este mama. La Constanța otelele cele 2 sunt pline. Am scris astăzi la Carol, că unui [...] i să cuvine o locuință, și prin urmare să facă imposibilul, de voie ce cu posibilul nu poate cineva izbuti. Mai telegrafiez și lui Varnav.

Încheiu sărutându-vă din toată inima și din tot sufletul.

Al vostru părinte iubitor

D.

Am primit ieri ultima cartă din văile de la Rosengarten.

IX

București

12/24 Decemvrie 1907

Iubiților mei copii,

Este un veac de când nu v-am mai scris, căci de vreo două luni de zile trăesc într-o muncă intensivă, care să apropie de cultura intensivă de care vorbește astăzi la noi toată lumea și la care aspirăm ca să ieșim din dificultățile agrare. Lumea însă uită că cuvântul intensiv își are efecte de muncă strașnice, ale cărora rezultate le simțesc în toate modurile. Au fost rânduri de zile, în care, cu cele două oare de mâncare, de dimineață de la 8 și înainte de opt până noaptea după miezul nopții am dus-o într-o încordare mentală și sufletească. Aceste vă esplică cum nu v-am mai scris afară de agrarism nu mai mă gândeam la altceva. Dar pe voi vă aveam dinaintea mea.

Laudă Domnului că începem a ne liniști, și că sperez că din conlucrarea inimoasă a tuturilor va ieși o lege, care este o adevărată reformă, pentru că ea însăși ne va sili să

ieșim din nămolul în care suntem vârați, și din care trebuie să ieșim ca să avem un viitor. Greu! Greu! Dar cred că ne mișcăm, ca să nu dăm greș pe Galilei.

În acest timp greu, a picat și mama bolnavă. A răcit foarte tare, și cum influența umbla prin oraș, a căpătat influența, care a scuturat-o foarte tare. Acum îi este bine, dar a slăbit și nu are voie să iasă încă din casă.

X

26 Dec. 1907/8 Ianuarie 1908

Această scrisoare îți dovedește în ce ape înot. Nu am putut-o termina în mod liniscit, căci hărțuit am fost în toate părțile. De la începutul ei s-au petrecut multe și îmbucurătoare. Mă simțesc ostenit, dar au mers toate strună.

[...] s-au votat de Parlament două legi importante agrare – Legea învoielilor agricole și Legea judecătorilor de ocoale. Această din urmă aduce justiția în sate – judecătorul de ocol este un jude ambulant și cu prerogative care admit să intre în acest serviciu oameni spălați și curați. Am vorbit de trei ori în Senat și de trei ori în Adunarea Deputaților. Îți voi trimite Monitoarele, căci cred că discuția Legilor acestora te va interesa. Sper că ele vor produce schimbări mai profunde în viața noastră. Important este Consiliul Superior al Agriculturii, care are să aplice și să privegheze aplicarea Legii în voielile agricole și prin urmare va influența pe de o parte administrația, pe de altă parte justiția. El este adevăratul Minister al relațiilor dintre țărănime și proprietatea mare. E numit pe 15 ani – aproape inamovibilitatea. Compunerea lui o cred foarte bună – Teodor Rosetti Președinte, Membri Poni, [...] de la Casație, Barbu Știrbescu și Căpitanul Văsescu. Șefii Cancelariei vor fi Jormescu și Busuiocescu pe care îi cunoști. Poimâni e înțea ședință, la care voi asista și eu. Convingția mea este că Legea e bună și aplicabilă și că Consiliul Superior bine condus, cum va fi, va schimba în timp fața lucrurilor la noi.

Acum vom intra la 10 Ian s. v. din nou în Parlament cu Budgetul și cu celelalte legi, dar munca va fi mai ușoară.

Partea bună și frumoasă a muncii acestor două luni a fost, că am lucrat în sfârșit prietenește cu conservatorii și că Legea este a amândurora. Astfel m-am ținut de cuvânt, că Legea să va face în comună înțelegere.

Îmi pare foarte bine, că am putut ajunge la înțelegere cu Carp. Cel recalcitrant dintre toți e Nicolae Filipescu, care nu să poate stăpâni. Vei ceti discursurile lui și vei constata linistea noastră. Am cunoscut în Ion Lahovari un bărbat bun și consciincios, cu simțăminte nobile și cu cunoștinți. Cu Carp, Lahovari poți discuta ori ce chiar în divergență de rămâi. În privirea divergențelor de idei m-am deprins să fii răbdător, pentru că trebuie să constatăm noi cei bătrâni, că multe cunoștințe ne lipsesc. Prea puțini dintre noi sunt tehnicieni. Eu nu mă număr între ei. Cred că posed într-o câțva metodica, și că m-am mai ezercitat ceva în conducerea oamenilor.

Ascept mâni seară pe Beldiman. Are să înceapă regularea Convențiilor de la Haga.

Am regulat un mare hop: să subscrie în zilele aceste la Sofia delimitarea dunăreană între România și Bulgaria, cestiune importantă pentru relațiunile amicale cu vecinii noștri cam *plötzlich*, cestiune importantă tehnică, și pe cât cred cu o soluțiune sui generis a noastră foarte ingenioasă. Îți voi trimite actele îndată ce vor ieși de sub tipar.

Doă negocieri grele am – cu Turcii și cu Austro-Ungurii – în cestiunea relațiilor comerciale.

Totul însă e dominat de cestiunea agrară în aplicațiunea ei.

Scrisorile tale le-am primit și m-am bucurat foarte, că v-ați instalat și că tu ai intrat în activitate. Nu te descuraja de neajunsurile de care suferim și gândește-te câteodată ce mari dificultăți am eu, și că am trecut peste jubileul de 50 de ani al acestora. Unde nu sunt dificultăți în frământările în care a intrat lumea. E cert că era nouă deschisă prin revoluțiunea franceză, a intrat într-o fază decisivă de aplicare – clasarea statelor – clasarea societății în state – lupta între starea anterioară cu vechiturile ei și cu cele ce nu să mai potrivesc nici cu electricitatea, nici cu baloanele și nouele așezăminte ce să împing înainte cu o oarecare impaciență din cauza instituțiilor instalate de ½ de secol, dar care acum își dau efectele.

Îmi pare bine că ești în mijlocul unui focar interesant de observat și de urmărit. Noi avem atât de mult de făcut și de îndreptat, încât nu ne putem întinde acțiunea prea departe. Dar trebuie să îmbrăcăm micile noastre reforme în haine noi. Aceasta n-o înțeleg conservatorii, și vorbesc de Legi eterne, care sunt foarte trecătoare, ca toate lucrurile omenești.

Am făcut atent în cele militărești și pe Averescu și pe Prinț, ca să nu strâmbeze pe tare lucrurile. Mâni voiu scutura puțin pe [Gardescu], pe care îl cred turtit de situațiunea în care ne aflăm. A fost prea slab de înger și bietul om a îngenunchiat. Mi-a părut bine [...].

DIMITRIE A. STURDZA TO ALEXANDRU AND ELSA STURDZA

(Summary)

Keywords: Dimitrie A. Sturdza, Princess Maria Gorchakova-Sturdza, Italy, villa Sorrento, Mount Vesuvius, King Carol I.

The letters sent by Dimitrie A. Sturdza – to his son and daughter-in-law – are a new documentary source rich in information. We discover interesting historical data, both from our country and from the country he loved very much, namely Italy, which he considered the “garden of Europe”. That is why letters about this country abound in information and descriptions.

Being passionate about travel and history, Dimitrie A. Sturdza used to visit several places in his free time. In these letters, for example, he described the visit to Mount Vesuvius in great detail. At the same time, we learn important details from the political and social life of the time.

Thus, we find valuable information about Princess Maria Gorchakova-Sturdza, the daughter of Prince Mihail Sturdza, about her villa in Sorrento, about King Carol I, etc.